מבוא לחוגים ומודולים
מערכי תרגול קורס 88-212

מהדורת קריאה מוקדמת

מרץ 2017, גרסה 0.4

אוניברסיטת בר־אילן סמסטר ב׳ תשע״ז

תוכן העניינים

מבוא

כמה הערות טכניות לתחילת הקורס:

- דף הקורס נמצא באתר www.math-wiki.com.
- שאלות בנוגע לחומר הלימודי מומלץ לשאול בדף השיחה באתר של הקורס.
- הקפידו למלא את דו"ח תרגיל הבית.
- החומר בקובץ זה נאסף מכמה מקורות, ומבוסס בעיקרו על מערכי תרגול קודמים כשהקורס נקרא "אלגברה מופשטת 2".
- נשתדל לכתוב בגופן הזה כשהגדרות ומושגים חשובים מופיעים בפעם הראשונה. נוסיף בצד גם את השם באנגלית, שעשוי לעזור כשמחפשים חומר נוסף שאינו בעברית.

This font

- נשמח לכל הערה על מסמך זה.

מחבר בשנת הלימודים תשע"ז: תומר באואר

1 תרגול ראשון

1.1 הגדרות בסיסיות

הגדרה 1.1. חוג בלי יחידה $(R,+,\cdot,0)$ הוא מבנה אלגברי המקיים: Rng, or non-unital ring

1. $(R,+,0)$ הוא חבורה אבלית. נקראת החבורה החיבורית של החוג. Additive group
2. $(R,\cdot)$ הוא חבורה למחצה.
3. מתקיים חוג הפילוג (משמאל ומימין). כלומר לכל $a,b,c\in R$ מתקיים

$$(a+b)c=ac+bc,\qquad a(b+c)=ab+ac$$

כאשר ההקשר ברור, נכתוב רק R במקום $(R,+,\cdot,0)$.

הגדרה 1.2. יהי R חוג בלי יחידה. לכמה סוגים מיוחדים של חוגים יש שם משלהם:

1. R הוא חילופי אם $(R,\cdot)$ היא חבורה למחצה חילופית. Commutative
2. R הוא חוג (או חוג עם יחידה כשהבדל חשוב), אם $(R,\cdot)$ מונואיד. איבר היחידה של המונואיד נקרא גם היחידה של החוג. Ring, Unital ring
3. R הוא חוג חילוק אם $(R\setminus\{0\},\cdot)$ חבורה. Division ring
4. R הוא שדה אם $(R\setminus\{0\},\cdot)$ הוא חבורה אבלית. Field

דוגמה 1.3. הרבה מבנים אלגבריים שפגשתם הם חוגים. למשל

1. $(\mathbb{Z},+,\cdot)$ הוא חוג חילופי עם יחידה. למה הוא לא שדה?
2. $(2\mathbb{Z},+,\cdot)$ הוא חוג חילופי בלי יחידה.
3. $(\mathbb{Z}_n,+,\cdot)$ הוא חוג חילופי עם יחידה. עבור n ראשוני, אפילו מדובר בשדה.
4. $\mathbb{Q}$ ו-$\mathbb{R}$ הם שדות עם הפעולות הרגילות של חיבור וכפל.
5. הקווטרניונים הרציונליים והקווטרניונים הממשיים הם חוגי חילוק לא חילופיים. עוד בדוגמה 1.12.
6. תהי X קבוצה. אז $(P(X),\triangle,\cap)$ הוא חוג חילופי עם יחידה, כאשר $P(X)$ זו קבוצת החזקה של X, $\triangle$ זו פעולת ההפרש הסימטרי, הקבוצה הריקה היא איבר האפס ו-X הוא איבר היחידה. האם זה שדה?

הגדרה 1.4. יהי R חוג. איבר $a\in R$ נקרא הפיך משמאל (מימין) אם קיים $b\in R$ כך ש-$ba=1$ ($ab=1$). Left invertible

כמו בקורס מבוא לתורת החבורות, איבר הוא הפיך אם הוא הפיך משמאל ומימין, ובמקרה כזה ההופכי הוא יחיד. את אוסף האיברים ההפיכים נסמן $R^{\times}$ (זה לא חוג! רק תת־חבורה כפלית). Unit

דוגמה 1.5. נסמן $\mathbb{Q}[\sqrt{2}] = \left\{ a + b\sqrt{2} \,\middle|\, a, b \in \mathbb{Q} \right\}$. לגבי הפעולות הרגילות של חיבור וכפל זה שדה. בהמשך נוכל להבין את הסימון בתור פולינומים ב-$\sqrt{2}$ עם מקדמים רציונליים. קל לראות שכל הדרישות של שדה מתקיימות, ואנחנו נראה רק סגירות להופכי.

יהי $a + b\sqrt{2} \neq 0$. אז

$$\frac{1}{a+b\sqrt{2}} = \frac{1}{a+b\sqrt{2}} \cdot \frac{a-b\sqrt{2}}{a-b\sqrt{2}} = \frac{a-b\sqrt{2}}{a^2+2b^2} = \frac{a}{a^2+2b^2} - \frac{b}{a^2+2b^2}\sqrt{2} \in \mathbb{Q}[\sqrt{2}]$$

תרגיל 1.6. הראו כי החוג $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]$ אינו שדה, אבל שעדיין יש בו אינסוף איברים הפיכים.

Left zero divisor

הגדרה 1.7. יהי R חוג. איבר $0 \neq a \in R$ נקרא מחלק אפס שמאלי (ימני) אם קיים $b \neq 0$ כך ש-$ab = 0$ ($ba = 0$).

Domain

Integral domain

הגדרה 1.8. חוג ללא מחלקי אפס נקרא תחום. תחום חילופי נקרא תחום שלמות.

דוגמה 1.9. מצאו חוגים שאינם תחומים, תחומים שאינם תחומי שלמות ותחומי שלמות.

1. $\mathbb{Z}$ הוא תחום שלמות.
2. $\mathbb{Z}_6$ אינו תחום כי $2 \cdot 3 \equiv 0 \pmod 6$.
3. לכל חוג חילופי R ו-$n > 1$, החוג $M_n(R)$ אינו תחום.
4. חוג עם חילוק הוא תחום.

1.2 תת־חוגים

Subring

הגדרה 1.10. יהי R חוג. תת־קבוצה $S \subseteq R$ נקראת תת־חוג אם היא חוג לגבי הפעולות המושרות מ-R וכוללת את איבר היחידה של R.

Subrng

אם R חוג בלי יחידה, אז תת־קבוצה $S \subseteq R$ נקראת תת־חוג בלי יחידה של R אם היא חוג בלי יחידה לגבי הפעולות המושרות מ-R. שימו לב שאין מניעה כי S היא בעצמה חוג עם יחידה (אבל לאו דווקא היחידה של R).

טענה 1.11. תת־קבוצה $\varnothing \neq S \subseteq R$ היא תת־חוג בלי יחידה של R אם ורק אם לכל $a, b \in S$ מתקיים $ab, a - b \in S$.

דוגמה 1.12. הקווטרניונים הממשיים הם דוגמה לחוג חילוק לא חילופי, שאפשר לחשוב עליהם כתת־החוג

$$\mathbb{H} = \left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ -\bar{b} & \bar{a} \end{pmatrix} \,\middle|\, a, b \in \mathbb{C} \right\} \subseteq M_2(\mathbb{C})$$

נסו לבנות אותם גם כתת־חוג של $M_4(\mathbb{R})$. אם נסמן

$$1 = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad i = \begin{pmatrix} i & 0 \\ 0 & -i \end{pmatrix}, \quad j = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}, \quad k = \begin{pmatrix} 0 & i \\ i & 0 \end{pmatrix}$$

אז $\mathbb{H} = \operatorname{Span}_{\mathbb{R}} \{1, i, j, k\}$ ומתקיים $Z(\mathbb{H}) = \operatorname{Span}_{\mathbb{R}} \{1\} \cong \mathbb{R}$.

2 תרגול שני

Ring homomorphism

הגדרה 2.1. יהיו R, S חוגים. נאמר כי $\varphi : R \to S$ הוא הומומורפיזם של חוגים אם:

1. לכל $x, y \in R$ מתקיים $\varphi(xy) = \varphi(x)\varphi(y)$.
2. לכל $x, y \in R$ מתקיים $\varphi(x+y) = \varphi(x) + \varphi(y)$.
3. $\varphi(1_R) = 1_S$. אם מוותרים על הדרישה הזו נאמר כי φ הוא הומומורפיזם של חוגים בלי יחידה.

דוגמה 2.2. הומומורפיזם האפס $\varphi(r) = 0_S$ לכל $r \in R$ הוא הומומורפיזם של חוגים בלי יחידה.

Epimorphism Projection

דוגמה 2.3. הומומורפיזם על נקרא אפימורפיזם או הטלה. למשל $\varphi : \mathbb{Z} \to \mathbb{Z}_n$ המוגדר לפי $\varphi(x) = x \pmod n$ הוא אפימורפיזם של חוגים.

טענה 2.4. יהיו R, S חוגים עם יחידה, ויהי $\varphi : R \to S$ אפימורפיזם של חוגים בלי יחידה. הוכיחו כי φ אפימורפיזם של חוגים.

הוכחה. מפני ש-φ על, אז קיים $a \in R$ כך ש-$\varphi(a) = 1_S$. לכן

$$\varphi(1_R) = 1_S \cdot \varphi(1_R) = \varphi(a)\varphi(1_R) = \varphi(a \cdot 1_R) = \varphi(a) = 1_S$$

ולכן $\varphi(1_R) = 1_S$. כלומר זה אפימורפיזם של חוגים.

מה היה קורה אילו רק דרשנו ש-S הוא חוג בלי יחידה? הוכיחו שאז S הוא עדין חוג עם יחידה. $\square$

Monomorphism Embedding

דוגמה 2.5. הומומורפיזם חח"ע נקרא מונומורפיזם או שיכון. למשל $\varphi : \mathbb{Z} \to \mathbb{Q}$ המוגדר לפי $\varphi(x) = x$ הוא מונומורפיזם של חוגים. מה לגבי $\phi : 2\mathbb{Z} \to \mathbb{Q}$ המוגדר לפי $\phi(x) = x$? זה מונומורפיזם של חוגים בלי יחידה.

Isomorphism Isomorphic

הגדרה 2.6. הומומורפיזם חח"ע ועל נקרא איזומורפיזם. נאמר שחוגים R, S שיש בינהם איזומורפיזם $\varphi : R \to S$ הם איזומורפיים ונסמן $R \cong S$.

דוגמה 2.7. העתקת הזהות היא תמיד איזומורפיזם. אבל יש עוד, למשל $\varphi : \mathbb{C} \to \mathbb{C}$ המוגדרת לפי $\varphi(z) = \bar{z}$ היא איזומורפיזם של חוגים.

הגדרה 2.8. יהי $\varphi : R \to S$ הומומורפיזם של חוגים. כמו בקורסים אלגברה לינארית ותורת החבורות אי אפשר להתחמק מההגדרות הבאות:

Image

1. התמונה של φ היא $\operatorname{Im}\varphi = \{\varphi(x) \mid x \in R\}$, והיא תת־חוג של S.

Kernel

2. הגרעין של φ הוא $\operatorname{Ker}\varphi = \{x \in R \mid \varphi(x) = 0\}$, והוא תת־חוג בלי יחידה של R. שימו לב שאם $\varphi \neq 0$, אז $1_R \notin \operatorname{Ker}\varphi$.

3. אם $R=S$, נקרא ל-φ אנדומורפיזם. אם בנוסף φ הוא איזומורפיזם, אז הוא נקרא אוטומורפיזם. Endomorphism Automorphism

הגדרה 2.9. יהי R חוג, $I\subseteq R$ תת־חבורה חיבורית.

1. נאמר כי I הוא אידאל שמאלי של R אם I לכל $r\in R$ ו-$i\in I$ מתקיים $r\cdot i\in I$. נסמן זאת $I\le_l R$ ולפעמים $I\le R$. Left ideal
2. נאמר כי I הוא אידאל ימני של R אם I לכל $r\in R$ ו-$i\in I$ מתקיים $i\cdot r\in I$. נסמן זאת $I\le_r R$. Right ideal
3. נאמר כי I הוא אידאל (דו־צדדי) של R אם I לכל $r\in R$ ו-$i\in I$ מתקיים $r\cdot i, i\cdot r\in I$. נסמן זאת $I\lhd R$. (Two-sided) Ideal

דוגמה 2.10. בחוג חילופי ההגדרות השונות של אידאל מתלכדות.

דוגמה 2.11. הקבוצה $\{0\}$ היא אידאל של R הנקרא האידאל הטריוויאלי. לפי הגדרה גם R הוא אידאל, אבל בדרך כלל דורשים הכלה ממש $I\subset R$, ואז קוראים ל-I אידאל נאות (או אמיתי). ברוב הקורס נתייחס רק לאידאלים נאותים. Proper ideal

טענה 2.12. יהי $\varphi:R\to S$ הומומורפיזם. אז $\operatorname{Ker}\varphi\lhd R$. למעשה גם כל אידאל הוא גרעין של הומומורפיזם כלשהו.

דוגמה 2.13. האידאלים היחידים של $\mathbb{Z}$ הם $n\mathbb{Z}$.

תרגיל 2.14. יהי R חוג חילופי, ויהי $A\subset M_n(R)$ חוג המטריצות המשולשיות העליונות. הוכיחו כי אוסף המטריצות המשולשיות העליונות עם אפסים באלכסון הוא אידאל של A.

תרגיל 2.15. יהי R חוג, ויהי $I\lhd R$ אידאל. הוכיחו שאם $1\in I$, אז $I=R$.

פתרון. לפי הגדרה, לכל $r\in R$, $i\in I$ מתקיים $r\cdot i\in I$. בפרט $r\cdot 1=r\in I$. לכן $I=R$.

מסקנה 2.16. אידאל נאות אף פעם לא מכיל את איבר היחידה של החוג. אף יותר, אידאל נאות לא מכיל איברים הפיכים כלל.

מסקנה 2.17. בחוג חילוק כל האידאלים הם טריוויאליים.

תרגיל 2.18. יהיו $a,b\in\mathbb{N}$. הוכיחו כי $b|a$ אם ורק אם $a\mathbb{Z}\subseteq b\mathbb{Z}$.

תרגיל 2.19. הוכיחו שחיתוך אידאלים הוא אידאל.

3 תרגול שלישי

Ideal generated by x

הגדרה 3.1. יהי R חוג, ויהי $x \in R$ איבר. האידאל שנוצר על ידי x הוא

$$\langle x \rangle = \left\{ \sum_{i=1}^{n} \alpha_i x \beta_i \,\middle|\, \alpha_i, \beta_i \in R, n \in \mathbb{N} \right\}$$

סימון מקובל אחר הוא RxR. באופן דומה לאיברים $x_1, \ldots, x_k \in R$ מגדירים

$$\langle x_1, \ldots, x_k \rangle = \langle x_1 \rangle + \cdots + \langle x_k \rangle$$

דוגמה 3.2. בחוג $\mathbb{Z}[x]$ מתקיים

$$\langle 2, x \rangle = \{ 2f(x) + xg(x) \mid f(x), g(x) \in \mathbb{Z}[x] \} \subsetneq \mathbb{Z}[x]$$

תרגיל 3.3. מצאו חוג R ואיבר $x \in R$ כך ש-$\langle x \rangle \neq Rx$.

Product of ideals

הגדרה 3.4. יהיו I, J אידאלים. נגדיר את מכפלת האידאלים האלו לפי

$$IJ = \left\{ \sum_{k=1}^{n} i_k j_k \,\middle|\, i_k \in I, j_k \in J, k \in \mathbb{N} \right\}$$

כאשר הסכומים בקבוצה הם סופיים, אבל n לא מוגבל. ודאו שאתם יודעים להוכיח שזהו אידאל. כתבו את ההגדרה למכפלת אידאלים סופית.

הערה 3.5. לכל זוג אידאלים I, J מתקיים $IJ \subseteq I \cap J$.

Comaximal ideals

הגדרה 3.6. יהי R חוג, ויהיו $I, J \lhd R$. נאמר כי I, J הם קו־מקסימליים אם $I + J = R$.

תרגיל 3.7. הוכיחו כי האידאלים $\langle x-1 \rangle$, $\langle 2x-1 \rangle$ הם קו־מקסימליים בחוג $\mathbb{Z}[x]$.

Principal ideal

Principal ideal domain (PID)

הגדרה 3.8. אידאל מהצורה $\langle x \rangle$ נקרא אידאל ראשי. חוג שבו כל אידאל הוא ראשי נקרא חוג ראשי, אבל לא נשתמש בהם יותר מדי. תחום שלמות ראשי נקרא בקיצור תחום ראשי, ובהם נתמקד.

דוגמה 3.9 $\mathbb{Z}$ הוא תחום ראשי. אידאלים הם תמיד מן הצורה $m\mathbb{Z}$.

תרגיל 3.10. הוכיחו כי $\mathbb{Z}[x]$ אינו ראשי.

טענה 3.11. מנה של חוג ראשי היא ראשית (למה?). הסיקו כי החוג $\mathbb{Z}_n$ הוא ראשי. ודאו שאתם יודעים מתי $\mathbb{Z}_n$ הוא תחום ראשי.

Formal Laurent series

Formal power series

הגדרה 3.12. יהי R תחום. חוג טורי לורן הפורמליים $R((x))$ כולל את כל הסכומים האינסופיים הפורמליים $\sum_{i=-n}^{\infty} a_i x^i$ עבור $n \in \mathbb{N}$ כלשהו ו-$a_i \in R$. הפעולות הן החיבור והכפל המוכללות מחוג הפולינומים. לחוג זה יש תת־חוג של טורי חזקות פורמליים $R[[x]]$ הכולל סכומים $\sum_{i=0}^{\infty} a_i x^i$.

דוגמה 3.13. בחוג $R[[x]]$ האיבר $x-1$ הוא הפיך (השוו למצב ב-$R[x]$), אבל x אינו הפיך. לכן $R[[x]]$ אינו שדה.

Simple

דוגמה 3.14. חוג R יקרא פשוט אם אין לו אידאלים פרט ל-R ול-$\{0\}$.

דוגמה 3.15. חוג חילוק הוא פשוט. האם ההפך נכון?

תרגיל 3.16. הוכיחו שאם חוג (עם יחידה) R הוא חילופי ופשוט, אז הוא שדה.

פתרון. יהי $0 \neq x \in R$. אז $Rx = R$, כי R פשוט. בנוסף x הפיך כי קיים $y \in R$ כך ש-$yx = 1$. עקב החילופיות, גם $xy = 1$. לכן R שדה.

תרגיל 3.17. הוכיחו שאם R חוג פשוט, אז $Z(R)$ שדה.

הערה 3.18. אם D הוא חוג חילוק, אז $M_n(D)$ הוא חוג פשוט כי ל-D אין אידאלים לא טריוויאלים. לכן $Z(M_n(D))$ הוא שדה, והוא איזומורפי ל-$Z(D)$. הראו כי $Z(M_n(D)) = \{d \cdot I_n \mid d \in D\}$.

תרגיל 3.19. יהי D חוג חילוק שאינו שדה. נסמן $F = Z(D)$. הוכיחו שלכל $d \in D \backslash F$ מתקיים $\langle x-d \rangle = D[x]$.

4 תרגול רביעי

תרגיל 4.1. תנו דוגמה לחוגים R, S, הומומורפיזם $\varphi : R \to S$ ואידאל $I \lhd R$ כך ש-$\varphi(I)$ אינו אידאל של S.

פתרון. הזכרו שאם φ על, אז $\varphi(I)$ אידאל. אז ניקח $R = \mathbb{Z}$ ואת $S = \mathbb{Q}$ עם השיכון הטבעי $\varphi = \mathrm{id}$. התמונה של $\mathbb{Z}$ תחת φ היא $\mathbb{Z}$, וזה לא אידאל של $\mathbb{Q}$, כי האידאלים היחידים שלו הם טריוויאלים.

Quotient ring

הגדרה 4.2. יהי R חוג, ויהי $I \lhd R$ אידאל. חוג המנה הוא הקבוצה

$$^{R}/_{I} = \{a + I \mid a \in R\}$$

עם פעולות החיבור $(a+I)+(b+I) = (a+b)+I$ והכפל $(a+I)(b+I) = ab+I$. איבר האפס הוא I ואיבר היחידה הוא $1_R + I$.

הערה 4.3. המחלקות $a+I$ ו-$-a+I$ הן אותו איבר בחוג המנה $^{R}/_{I}$.

דוגמה 4.4. יהי p ראשוני, אז

$$^{\mathbb{Z}}/_{p\mathbb{Z}} = \{p\mathbb{Z}, 1+p\mathbb{Z}, \ldots, (p-1)+p\mathbb{Z}\} \cong \mathbb{Z}_p$$

דוגמה 4.5. נסמן $R=\mathbb{R}[x]$, $I=\langle x^2+1\rangle=\{f(x)(x^2+1)\mid f(x)\in R\}$. לכל איבר $a\in R$ נסמן $\overline{a}=a+I\in {}^{R}/_{I}$. מתקיים $x^2+I=x^2-(x^2+1)+I=-1+I$. לכן $\overline{x^2}=\overline{-1}$. באופן דומה אפשר להראות כי $\overline{x^3}=\overline{-x}$, $\overline{x^4}=\overline{1}$ וכו'. נקבל כי

$$^{R}/_{I}=\{\alpha+\beta\overline{x}\mid\alpha,\beta\in\mathbb{R}\}$$

כי כל איבר $\overline{x^n}$ הוא $\overline{\pm x}$ או $\overline{\pm 1}$, כשמתקיים $\overline{x}\cdot\overline{x}=\overline{-1}$. לבית: הוכיחו $^{R}/_{I}\cong\mathbb{C}$.

Nilpotent

הגדרה 4.6. איבר $x\in R$ הוא נילפוטנטי אם קיים $n\in\mathbb{N}$ כך ש-$x^n=0$.

תרגיל 4.7. יהי R חוג חילופי ויהי N אוסף האיברים הנילפוטנטיים ב-R.

1. הוכיחו כי $N\lhd R$.
2. הוכיחו כי ב-$^{R}/_{N}$ אין איברים נילפוטנטיים לא טריוויאליים (כלומר שונים מ-0).
3. תנו דוגמה לחוג לא חילופי שבו N אינו אידאל.

First isomorphism theorem

משפט 4.8 (משפט האיזומורפיזם הראשון)**.** יהי $f:R\to S$ הומומורפיזם, אז

$$^{R}/_{\operatorname{Ker}f}\cong\operatorname{Im}f$$

בפרט אם $\varphi:R\to S$ אפימורפיזם, אז $^{R}/_{\operatorname{Ker}f}\cong S$.

דוגמה 4.9. יהי $f:\mathbb{Z}\to\mathbb{Z}_n$ הומומורפיזם המוגדר לפי $f(a)=a\pmod n$. אז $^{\mathbb{Z}}/_{n\mathbb{Z}}\cong\mathbb{Z}_n$.

Subring generated by X

הגדרה 4.10. יהי R חוג, $R_0\subseteq R$ תת־חוג ו-$X\subseteq R$ תת־קבוצה. תת־החוג הנוצר (מעל R_0) על ידי X הוא חיתוך כל תת־החוגים $S\subseteq R$ המכילים את R_0 ואת X. נסמן תת־חוג זה בסימון $R_0[X]$. אם $R_0[X]=R$, אז נאמר כי R נוצר על ידי X.

Finitely generated

אם $X=\{a_1,\dots,a_n\}$ סופית, אז נסמן $R_0[X]=R_0[a_1,\dots,a_n]$. אם קיימת קבוצה סופית X כך ש-$R_0[X]=R$ נאמר כי R נוצר סופית מעל R_0.

הערה 4.11. אם $a\in Z(R)$, אז $R_0[a]$ הוא אוסף הפולינומים ב-a עם מקדמים מ-R_0.

תרגיל 4.12. כל חוג חילופי שנוצר סופית מעל R_0 הוא מנה (ליתר דיוק, איזומורפי למנה, אבל אנחנו לא נדקדק) של חוג הפולינומים $R_0[x_1,\dots,x_n]$ עבור n כלשהו.

הערה 4.13. הכיוון השני של התרגיל הקודם אינו נכון. למשל נבחר $R=\mathbb{Z}[x]$, $R_0=\mathbb{Z}$ ואת האידאל $2\mathbb{Z}[x]$. המנה לגבי האידאל הזה איזומורפית ל-$\mathbb{Z}_2[x]$ (הוכיחו שקיים אפימורפיזם $\varphi:\mathbb{Z}[x]\to\mathbb{Z}_2[x]$ שהגרעין שלו הוא $2\mathbb{Z}[x]$). אבל $\mathbb{Z}_2[x]$ אינו נוצר סופית מעל $\mathbb{Z}$, כיוון שאינו מכיל תת־חוג האיזומורפי ל-$\mathbb{Z}$, שהרי לכל $a\in\mathbb{Z}_2[x]$ מתקיים $2a=0$.

נביא כמה דוגמאות לשימושים במשפט האיזומורפיזם הראשון להבנת חוגי פולינומים.
יהי R חוג חילופי.

דוגמה 4.14. יהי $a \in R$ (התוצאה תהיה נכונה כאשר R לא חילופי, אם $a \in Z(R)$), ונביט בהעתקת ההצבה $\varphi_a : R[x] \to R$ המוגדרת לפי $\varphi_a(f(x)) = f(a)$. הוכיחו שמדובר באפימורפיזם.

Evaluation map

הגרעין של φ_a הוא כל הפולינומים ש-a הוא שורש שלהם. בפרט, עבור $a = 0$ נקבל $\operatorname{Ker}\varphi_0 = \langle x \rangle$, שכן מדובר בכל הפולינומים שהמקדם החופשי שלהם הוא 0. לכן $R[x]/\langle x \rangle \cong R$. הראו שבאופן דומה גם $R[x,y]/\langle y \rangle \cong R[x]$.

תרגיל 4.15. הראו כי $\operatorname{Ker}\varphi_a = \langle x - a \rangle$.

5 תרגול חמישי

משפט 5.1 (משפט האיזומורפיזם השני)**.** יהי $I \lhd R$ אידאל, ויהי $S \subseteq R$ תת־חוג. אז

Second isomorphism theorem

$$S/_{S\cap I} \cong {}^{S+I}/_{I}$$

תרגיל 5.2. יהיו $I \subseteq J$ אידאלים של R. הוכיחו שקיים אפימורפיזם $R/I \to R/J$.

פתרון. מה כבר אפשר לעשות אחרי שיודעים איך נראים האיברים בחוגי המנה? נגדיר $\varphi : R/I \to R/J$ לפי $\varphi(r+I) = r+J$. נבדוק שההעתקה הזו מוגדרת היטב. נניח $r+I = s+I$. אז $r - s \in I$, ולכן גם $r - s \in J$. לכן $r+J = s+J$.

נבדוק שההעתקה הזו מכבדת את החיבור:

$$\varphi((r+I)+(s+I)) = \varphi((r+s)+I) = (r+s)+J = (r+J)+(s+J) = \varphi(r+I)+\varphi(s+I)$$

את הכפל הוכיחו בבית, ונשאר להוכיח שההעתקה על. לכל $r+J$ יש מקור, למשל $r+I$. לכן φ אפימורפיזם.

משפט 5.3 (משפט האיזומורפיזם השלישי)**.** יהיו $I \subseteq J$ אידאלים של חוג R. אז

Third isomorphism theorem

$$^{R/I}/_{J/I} \cong {}^{R}/_{J}$$

הגדרה 5.4. אידאל נאות $I \lhd R$ נקרא אידאל מקסימלי אם לא קיים אידאל נאות שמכיל אותו ממש.

Maximal ideal

דוגמה 5.5. בחוג $\mathbb{Z}_{45}$ יש רק שני אידאלים מקסימליים והם $3\mathbb{Z}_{45}$ ו-$5\mathbb{Z}_{45}$. בחוג $\mathbb{Z}_{32}$ יש רק אידאל מקסימלי אחד והוא $2\mathbb{Z}_{32}$.

דוגמה 5.6. בחוג חילוק אין אידאלים לא טריוויאלים, ולכן אידאל האפס הוא אידאל מקסימלי.

דוגמה 5.7. לכל מספר ראשוני p, האידאל $p\mathbb{Z} \lhd \mathbb{Z}$ הוא מקסימלי. האם יש עוד?

דוגמה 5.8. עבור חוג חילופי R, האידאל $\langle x \rangle \lhd R[x,y]$ אינו מקסימלי. למשל כי האידאל הנאות $J = \{f(x,y) \mid f(0,0) = 0\}$ מכיל אותו ממש.

דוגמה 5.9. עבור שדה F, לחוג $F[[x]]$ יש רק אידאל מקסימלי אחד $\langle x \rangle$ (עדין לא הגדרנו חוג מקומי, אבל עדין אפשר להוכיח כאן שהאידאלים הם מן הצורה $\langle x^i \rangle$).

תרגיל 5.10. יהי $f : R \to S$ אפימורפיזם, ויהי $I \lhd R$ אידאל נאות המכיל את $\operatorname{Ker} f$. הוכיחו שגם $f(I) \lhd S$ אידאל נאות.

משפט 5.11. יהי R חוג. אידאל נאות $I \lhd R$ הוא מקסימלי אם ורק אם R/I הוא פשוט. אם בנוסף R חילופי, אז I מקסימלי אם ורק אם R/I שדה.

דוגמה 5.12. האידאל $\langle x, p \rangle \lhd \mathbb{Z}[x]$ הוא מקסימלי לכל מספר ראשוני p מפני שחוג המנה $\mathbb{Z}[x]/\langle x, p \rangle \cong \mathbb{Z}_p$ הוא שדה. אבל $\langle x \rangle$ לא מקסימלי, כי $\mathbb{Z}[x]/\langle x \rangle \cong \mathbb{Z}$ אינו שדה (או כי $\langle x \rangle$ מוכל ממש ב-$\langle x, p \rangle$).

Correspondence theorem

משפט 5.13 (משפט ההתאמה)**.** יהי $I \lhd R$ אידאל. אז ההתאמה $A \mapsto A/I$ היא איזומורפיזם של סריגים בין האידאלים של R המכילים את I לבין האידאלים של R/I. ההתאמה שומרת הכלה, חיבור, כפל, חיתוך ומנות.